KREDIT-MODUL TIZIMINING MAZMUN-MOHIYATI, OLIY TA’LIMDAGI O‘RNI VA TALABANING O‘QUV FAOLIYATINI TASHKIL ETISHDAGI AHAMIYATI

Muzaffarova Xayitgul Nesibovna

Jizzax davlat pedagogika universiteti Maxsus pedagogika dotsenti, pedagogika bo‘yicha falsafa doktori (PhD)

Abdiqodirova Madina Abdusalim qizi

Jizzax davlat pedagogika universiteti, “Maxsus pedagogika” yo‘nalishi talabasi

Abdulla Qodiriy nomidagi Jizzax davlat universiteti

E-mail: Abduqodirovamadina2008@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada kredit-modul tizimining mazmun-mohiyati, uning oliy ta’lim tizimidagi o‘rni hamda talabalarning o‘quv faoliyatini samarali tashkil etishdagi ahamiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Kredit-modul tizimining asosiy tamoyillari, akademik kredit tushunchasi, mustaqil ta’limning o‘rni, talaba markazli yondashuv va akademik mobillik masalalari yoritilgan. Shuningdek, ushbu tizimning ta’lim sifatini oshirish, talabalarda mustaqil fikrlash, o‘zini o‘zi boshqarish va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish imkoniyatlari ochib berilgan. Tadqiqot natijalari kredit-modul tizimini samarali amalga oshirish bo‘yicha pedagogik tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: kredit-modul tizimi, akademik kredit, ECTS, oliy ta’lim, mustaqil ta’lim, talaba markazli yondashuv, akademik mobillik, kompetensiya.

Аннотация: В данной научной статье рассматриваются сущность кредитно-модульной системы, её роль в высшем образовании и значение в организации учебной деятельности студентов. Анализируются основные принципы системы, понятие академического кредита, самостоятельная работа студентов, студентоцентрированный подход и академическая мобильность. Особое внимание уделяется возможностям кредитно-модульной системы в повышении качества образования, развитии самостоятельного мышления, навыков самоорганизации и профессиональных компетенций обучающихся. На основе теоретического анализа

определены педагогические условия эффективной реализации данной системы и сформулированы практические рекомендации по совершенствованию организации учебного процесса в высших образовательных учреждениях.

Ключевые слова: кредитно-модульная система, академический кредит, ECTS, высшее образование, самостоятельное обучение, студентоцентрированный подход, академическая мобильность, компетенция.

Abstract: This scientific article examines the essence of the credit-module system, its role in higher education, and its significance in organizing students’ academic activities. The study analyzes the fundamental principles of the system, academic credits, independent learning, student-centered education, and academic mobility. Particular attention is paid to the opportunities provided by the credit-module system for improving educational quality, developing independent thinking, self-management skills, and professional competencies. Based on a theoretical and analytical approach, the article identifies pedagogical conditions for the effective implementation of the system and presents recommendations for improving the organization of the educational process in higher education institutions.

Keywords: credit-module system, academic credit, ECTS, higher education, independent learning, student-centered education, academic mobility, competence.

1. Kirish

Bugungi globallashuv va axborotlashuv jarayonlari oliy ta’lim tizimining mazmuni, shakllari hamda tashkil etilishiga yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. Zamonaviy jamiyatda yuqori malakali, mustaqil fikrlaydigan, kasbiy faoliyatida innovatsion yondashuvlardan foydalana oladigan mutaxassislarni tayyorlash oliy ta’limning muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Shu sababli ta’lim jarayonini xalqaro standartlar asosida tashkil etish, o‘quv dasturlarini takomillashtirish va talabalarning individual imkoniyatlarini hisobga olish dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

Oliy ta’lim tizimini modernizatsiya qilishning muhim yo‘nalishlaridan biri kredit-modul tizimini joriy etishdir. Mazkur tizim ta’lim jarayonini talabaning o‘quv yuklamasi, erishishi lozim bo‘lgan ta’lim natijalari va akademik kreditlar asosida tashkil etishga imkon beradi. Kredit-modul tizimi an’anaviy ta’limdan farqli ravishda talabaning nafaqat

auditoriya mashg‘ulotlaridagi ishtirokini, balki mustaqil ta’lim, amaliy faoliyat, loyiha ishlari va bilimlarni o‘zlashtirishga sarflaydigan umumiy vaqtini ham hisobga oladi.

O‘zbekiston Respublikasida oliy ta’lim muassasalarida kredit-modul tizimini joriy etish jarayoni muhim normativ-huquqiy asoslar bilan tartibga solinadi. Jumladan, Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 824-son qarori bilan oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi belgilangan. Mazkur qaror ta’lim jarayonini kredit to‘plash va ko‘chirishning Yevropa tizimi — ECTS asosida tashkil etishning huquqiy asoslaridan biri hisoblanadi.

Kredit-modul tizimining joriy etilishi talabalarning ta’lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, o‘quv jarayonida shaffoflikni ta’minlash, akademik mobillikni rivojlantirish hamda ta’lim natijalarini xalqaro miqyosda taqqoslash imkoniyatlarini yaratadi.

Maqolaning dolzarbligi kredit-modul tizimining nazariy asoslarini chuqur o‘rganish, uning oliy ta’limdagi pedagogik imkoniyatlarini aniqlash va talabalarning o‘quv faoliyatini samarali tashkil etishdagi ahamiyatini ilmiy jihatdan asoslash zarurati bilan belgilanadi.

Tadqiqotning maqsadi: kredit-modul tizimining mazmun-mohiyatini ochib berish, uning oliy ta’lim tizimidagi o‘rnini aniqlash hamda talabaning o‘quv faoliyatini tashkil etishdagi pedagogik ahamiyatini tahlil qilish.

Tadqiqotning vazifalari:

— kredit-modul tizimining nazariy va metodologik asoslarini o‘rganish;

— akademik kredit va modul tushunchalarining mazmunini yoritish;

— kredit-modul tizimining oliy ta’limdagi asosiy funksiyalarini aniqlash;

— talabaning mustaqil ta’limi va individual o‘quv trayektoriyasidagi o‘rnini tahlil qilish;

— tizimni samarali amalga oshirishga oid pedagogik tavsiyalar ishlab chiqish.

2. Metodlar

Mazkur tadqiqot nazariy-analitik xarakterga ega bo‘lib, kredit-modul tizimining mazmun-mohiyati va pedagogik ahamiyatini o‘rganishga qaratildi. Tadqiqot jarayonida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, normativ-huquqiy hujjatlarni o‘rganish, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv, umumlashtirish va pedagogik interpretatsiya metodlaridan foydalanildi.

Ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish metodida kredit-modul tizimiga oid mahalliy va xorijiy ilmiy manbalar o‘rganildi. Xususan, ECTS tizimining xalqaro metodologik asoslari, oliy ta’limda talaba markazli yondashuv va kompetensiyaviy ta’limga oid ilmiy qarashlar tahlil qilindi. Normativ-huquqiy hujjatlarni o‘rganish metodida O‘zbekiston Respublikasida kredit-modul tizimini joriy etishga oid qarorlar va oliy ta’limni rivojlantirishga qaratilgan hujjatlar o‘rganildi. Ushbu metod tizimning tashkiliy-huquqiy asoslarini aniqlash imkonini berdi.

Qiyosiy tahlil metodidan foydalanish orqali kredit-modul tizimining xalqaro ECTS modeli bilan umumiy va o‘ziga xos jihatlari ko‘rib chiqildi. Tizimli yondashuv asosida kredit-modul tizimining o‘quv reja, fan dasturi, mustaqil ta’lim, baholash va akademik mobillik bilan o‘zaro bog‘liqligi tahlil qilindi.

Umumlashtirish metodida olingan nazariy ma’lumotlar asosida kredit-modul tizimining talaba o‘quv faoliyatiga ta’sir etuvchi asosiy pedagogik omillari aniqlashtirildi. Tadqiqot empirik tajriba yoki respondentlar so‘roviga asoslanmagan; natijalar nazariy tahlil va ilmiy manbalarni umumlashtirish asosida shakllantirildi.

3. Natijalar

Kredit-modul tizimi — oliy ta’lim jarayonini akademik kreditlar va modullar asosida tashkil etish, talabaning o‘quv yuklamasini hisobga olish hamda belgilangan ta’lim natijalariga erishishini ta’minlashga yo‘naltirilgan ta’lim modelidir. Mazkur tizimning asosiy tarkibiy qismlari kredit va modul tushunchalaridan iborat.

Akademik kredit talabaning muayyan ta’lim komponentini o‘zlashtirish uchun sarflaydigan umumiy mehnat hajmini ifodalovchi o‘lchov birligidir. U auditoriya mashg‘ulotlari bilan cheklanmay, mustaqil ta’lim, topshiriqlar, loyiha ishlari va nazoratga tayyorgarlik vaqtini ham qamrab oladi. ECTS tizimida 60 kredit bir akademik yilga tenglashtiriladi; bir kredit odatda 25–30 soatlik umumiy o‘quv yuklamasini ifodalaydi. Kreditning berilishi talabaning mashg‘ulotlarda qatnashganligi bilangina emas, belgilangan ta’lim natijalariga erishganligi bilan bog‘liq.

Modul muayyan maqsad, mazmun, ta’lim natijalari va baholash mezonlariga ega bo‘lgan o‘quv dasturining tarkibiy qismidir. Modul o‘zaro mantiqiy bog‘langan mavzular, amaliy mashg‘ulotlar va mustaqil ta’lim topshiriqlarini birlashtiradi.

Kredit-modul tizimining asosiy xususiyatlari:

— ta’lim natijalariga yo‘naltirilganlik;

— talaba markazli yondashuv;

— o‘quv yuklamasining kreditlar asosida hisoblanishi;

— mustaqil ta’limning muhim o‘rin egallashi;

— baholash mezonlarining shaffofligi;

— akademik mobillik va kreditlarni tan olish imkoniyati;

— individual ta’lim trayektoriyasini shakllantirish.

Ushbu xususiyatlar kredit-modul tizimini oliy ta’limda ta’lim sifatini oshirishga yo‘naltirilgan muhim tashkiliy-pedagogik mexanizm sifatida tavsiflaydi.

Kredit-modul tizimi oliy ta’limning mazmuni va tashkil etilishida muhim o‘rin egallaydi. Uning asosiy vazifasi ta’lim jarayonini talabaning bilim, ko‘nikma va kompetensiyalarini shakllantirishga yo‘naltirishdan iborat.

Birinchidan, kredit-modul tizimi ta’lim sifatini oshirishga xizmat qiladi. Fanlarning o‘quv natijalari, mazmuni, topshiriqlari va baholash mezonlari oldindan belgilanishi ta’lim jarayonining izchilligini ta’minlaydi.

Ikkinchidan, tizim akademik mobillikni rivojlantiradi. Talabaning boshqa oliy ta’lim muassasasida o‘zlashtirgan kreditlarini tan olish imkoniyati ta’lim olish jarayonida moslashuvchanlikni kuchaytiradi. ECTS turli ta’lim dasturlarini taqqoslash va o‘quv natijalarini tan olishni yengillashtiradi.

Uchinchidan, kredit-modul tizimi oliy ta’limda talaba markazli yondashuvni rivojlantiradi. Talaba ta’lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylanib, o‘z o‘quv faoliyatini rejalashtirish, nazorat qilish va natijalarini tahlil qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

To‘rtinchidan, tizim ta’lim dasturlarining xalqaro taqqoslanuvchanligini oshiradi. Beshinchidan, oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini boshqarish mexanizmlarini takomillashtiradi.

Kredit-modul tizimining muhim pedagogik jihatlaridan biri talabaning o‘quv faoliyatini mustaqil tashkil etish imkoniyatlarini kengaytirishidir. An’anaviy ta’limda o‘quv jarayonining asosiy qismi o‘qituvchi tomonidan tashkil etiladigan mashg‘ulotlarga bog‘liq bo‘lsa, kredit-modul tizimida talabaning mustaqil faoliyati alohida ahamiyat kasb etadi.

Talaba semestr fanlari va kreditlari bilan tanishadi, individual o‘quv rejasini shakllantirishda ishtirok etadi, mustaqil topshiriqlarni muddatida bajaradi, o‘zlashtirish darajasini nazorat qiladi va natijalarini tahlil qiladi. Bunday yondashuv mas’uliyat, intizom, mustaqil fikrlash, vaqtni boshqarish va o‘zini o‘zi rivojlantirish ko‘nikmalarini shakllantiradi.

Mustaqil ta’lim kredit-modul tizimining ajralmas tarkibiy qismidir. U talabaning materialni chuqur o‘zlashtirishi, nazariy bilimlarni amaliyotda qo‘llashi va ijodiy fikrlashini rivojlantirishiga yordam beradi.

Maxsus pedagogika yo‘nalishida mustaqil ta’lim alohida ahamiyatga ega. Bu sohada nazariy bilimlar bilan bir qatorda individual yondashuv, pedagogik kuzatuv, korreksion mashg‘ulotlarni rejalashtirish va kasbiy kompetensiyalar talab etiladi. Masalan, talaba “Logopediya” fanida nazariy materiallarni o‘rganish, nutq buzilishlariga oid adabiyotlarni tahlil qilish va korreksion mashg‘ulot loyihasini ishlab chiqish orqali bilimlarini mustahkamlashi mumkin.

Demak, kredit-modul tizimi talabaning o‘quv faoliyatini bilim olish bilan cheklamay, mustaqil izlanish, amaliy tajriba orttirish va kasbiy rivojlanishga yo‘naltiradi.

4. Muhokama

Kredit-modul tizimi individual ta’lim trayektoriyasini shakllantirish, o‘quv faoliyatini rejalashtirish, kompetensiyaviy yondashuvni rivojlantirish, baholash shaffofligini ta’minlash, akademik mobillik va raqamli ta’lim resurslaridan foydalanish imkoniyatlarini yaratadi.

Uning samarali amalga oshirilishi o‘qituvchining pedagogik mahorati, o‘quv dasturlarining sifatli ishlab chiqilishi va talabaning mustaqil faoliyatini qo‘llab-quvvatlovchi sharoitlarga bog‘liq.

Kredit-modul tizimining nazariy tahlili ushbu tizim oliy ta’limni tashkil etishning zamonaviy modelini shakllantirishda muhim ahamiyatga ega ekanini ko‘rsatadi. Uning asosiy ustunligi ta’lim jarayonini talabaning o‘quv natijalari va umumiy mehnat yuklamasi bilan bog‘lashida namoyon bo‘ladi.

Biggs va Tangning konstruktiv uyg‘unlik konsepsiyasiga ko‘ra, ta’lim maqsadlari, o‘qitish metodlari va baholash vositalari o‘zaro muvofiq bo‘lishi lozim. Kredit-modul tizimida har bir modul bo‘yicha kutilayotgan natijalar, o‘quv faoliyati va baholash mezonlari bir-biriga mos ishlab chiqilishi muhim.

Biroq tizim samaradorligi faqat kredit birliklarini joriy etish bilan belgilanmaydi. Ta’lim mazmunining sifati, pedagogik texnologiyalar, mustaqil faoliyatni metodik qo‘llab-quvvatlash ham zarur. Talabalarning mustaqil ta’lim ko‘nikmalari yetarli shakllanmaganligi, yuklamaning noto‘g‘ri taqsimlanishi, baholash mezonlarining noaniqligi va raqamli resurslardan foydalanishdagi qiyinchiliklar ta’sir ko‘rsatishi mumkin.

Mustaqil topshiriqlarning formal bajarilishi mustaqil ta’limning rivojlantiruvchi va kasbiy tayyorlovchi funksiyasini cheklaydi. Shu sababli fanlarning natijalari va baholash mezonlarini aniqlashtirish, metodik ko‘rsatmalar berish, yuklamani muvozanatlash, pedagogik hamkorlikni rivojlantirish, raqamli resurslardan foydalanish va adolatli baholashni ta’minlash maqsadga muvofiq.

Maxsus pedagogika yo‘nalishida bo‘lajak mutaxassislarning nazariy bilimlari amaliy kompetensiyalar bilan uyg‘un rivojlanishi zarur. Kredit-modul tizimi talabalarga pedagogik muammolarni tahlil qilish, korreksion ta’lim metodlarini tanlash va individual kasbiy rivojlanish imkoniyatlarini kengaytiradi.

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, tizim samaradorligi tashkiliy mexanizmlarni pedagogik mazmun bilan boyitish, mustaqil faoliyatni qo‘llab-quvvatlash va ta’lim natijalarini sifatli baholash orqali ta’minlanadi.

5. Xulosa

Kredit-modul tizimi zamonaviy oliy ta’limni tashkil etishning muhim mexanizmlaridan biri bo‘lib, ta’lim jarayonini akademik kreditlar, modullar va ta’lim natijalari asosida tashkil etishga imkon beradi. Uning mazmun-mohiyati talabaning umumiy

o‘quv yuklamasini hisobga olish, mustaqil ta’lim faoliyatini rivojlantirish va kasbiy kompetensiyalarni shakllantirish bilan belgilanadi.

Tadqiqot natijalari tizimning talaba markazli yondashuvni rivojlantirish, akademik mobillikni ta’minlash, ta’lim sifatini oshirish va o‘quv jarayoni shaffofligini kuchaytirishdagi ahamiyatini ko‘rsatdi.

Kredit-modul tizimi talabalarning o‘quv faoliyatini mustaqil rejalashtirish, vaqtni boshqarish, bilimlarini nazorat qilish va kasbiy rivojlanish yo‘nalishlarini belgilash imkoniyatlarini kengaytiradi. Mustaqil ta’limning samarali tashkil etilishi, baholash mezonlarining aniqligi va metodik qo‘llab-quvvatlash tizimning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim omillardir.

Maxsus pedagogika yo‘nalishida kredit-modul tizimi bo‘lajak mutaxassislarning nazariy bilimlari va amaliy kompetensiyalarini uyg‘un rivojlantirishga xizmat qiladi. Umuman, u ta’lim jarayonini takomillashtirish, talabaning shaxsiy va kasbiy rivojlanishini ta’minlash hamda zamonaviy talablarga mos mutaxassislar tayyorlashning muhim vositasi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi 824-son qarori. “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”.

2. European Commission. ECTS Users’ Guide 2015. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2015.

3. European Commission. European Credit Transfer and Accumulation System (ECTS). European Education Area. Rasmiy elektron manba.

4. Biggs, J., Tang, C. Teaching for Quality Learning at University. 4th ed. Open University Press, 2011.

5. UNESCO. Higher Education in the 21st Century: Vision and Action. World Conference on Higher Education, Paris, 1998.

6. OECD. Education at a Glance 2023: OECD Indicators. Paris: OECD Publishing, 2023.

7. Tursunov, I. Y., Nishonaliyev, U. N. Pedagogika. Toshkent: O‘qituvchi, 1997.

8. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi PF-5847-son